

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK TİCARET POLİTİKASI

İçindekiler

1. AB'nin Ortak Ticaret Politikası hangi unsurlardan oluşmaktadır?
2. AB'nin oluşumunda malların serbest dolaşımı neden önemlidir?
3. Malların serbest dolaşımı ilkesinin hukuki dayanakları nelerdir?
4. Malların serbest dolaşımını sağlamak için gümrük vergilerinin kaldırılması yeterli midir?
5. AB neden bir Ortak Ticaret Politikası oluşturma ihtiyacı duymuştur?
6. AB Ortak Ticaret Politikası'nın araçları nelerdir?
7. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi nedir, nasıl çalışır?
8. En çok kayırlan ülke ilkesi nedir? Nasıl uygulanır?
9. Ortak Ticaret Politikası'nın uygulanmasında bir diğer önemli araç olan İkili ve Bölgesel anlaşmalar nasıl işlemektedir?
10. Serbest ticaretin geliştiği bir ortamda iç pazarın haksız rekabete karşı korunması nasıl sağlanır?
11. Gümrük İşbirliği Anlaşması nedir? Gümrük İdareleri arasında işbirliğinin önemi nedir?
12. Ticaretin serbestleştirilmesi alanındaki global değişim ve bu alandaki DTÖ kuralları AB Ortak Ticaret Politikası'nı nasıl etkilemektedir?
13. AB'nin dünya ticaretinde nasıl bir yeri vardır?
14. Türkiye – AB Gümrük Birliği yalnızca bir ticari düzenleme midir: Hangi alanlarını kapsamaktadır?
15. Malların Serbest Dolaşımı ve Ortak Ticaret Politikası alanındaki Türk mevzuatı AB ile uyumlu mudur?

Sunuş

Avrupa Birliği'nin Ortak Ticaret Politikası, malların serbest dolaşımını ve bu çerçevede Türkiye – AB entegrasyonunun en temel yönlerinden biri olan Gümrük Birliği'ni içermesi nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Bu kısımda AB'nin global düzendeki ticari konumu, Dünya Ticaret Örgütü çerçevesindeki yükümlülükleri, AB'nin tek pazarın tamamlanması yönündeki faaliyetleri ve tüm bu hususların yanı sıra Türkiye – AB arasındaki Gümrük Birliği ilişkisi ve Türkiye'nin üyelik süreci perspektifinden AB ortak ticaret politikasına uyum durumu incelenmeye çalışılmıştır. Üyelik sürecindeki çalışmalara, iş dünyamızın ileriye dönük projeksiyonlarına ve tüm ilgili kesimlere yararlı olmasını diliyoruz.

1. AB'nin Ortak Ticaret Politikası hangi unsurlardan oluşmaktadır?

Avrupa Birliği'nin (AB) Ortak Ticaret Politikası, birbirini tamamlayan iç (malların serbest dolaşımı) ve dış (ortak dış ticaret politikası) düzenlemelerden oluşmaktadır. İç düzenlemelerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan dış düzenlemeler, üye ülkelerin üçüncü ülkelere karşı ortak bir politika sürdürmesi ve ekonomik entegrasyon sürecinin gerçekleşmesi açısından önem taşımaktadır.

Diğer taraftan, AB'nin oluşum sürecinin başından beri ihtiyaç duyduğu Ortak Ticaret Politikası'nı özellikle 20. yy.'ın ikinci yarısında ortaya çıkmış dinamiklerden ayrı düşünmek mümkün değildir. Ortak Ticaret Politikası, Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması ile sonuçlanan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (GATT) sürecinden hem etkilenmiş hem de bu süreci etkilemiştir. Diğer bir deyişle, ticaret, AB'nin içteki entegrasyon süreci kadar dış dinamiklerden de etkilenerek düzenlediği bir alandır.

AB, iç pazar oluşumunu tamamladıktan sonra, benimsediği korumacı yaklaşımdan uzaklaşarak, Ortak Ticaret Politikası'nı küreselleşmeye yön vermek üzere bir araç olarak kullanmaya başlamıştır. Bu bağlamda, gelişime odaklanan bir çerçeve içinde, ikili ve bölgesel anlaşmalar imzalayarak dünya ticaretini belirleyen bir aktör haline gelmiştir. Bu durum, ticaretin küresel düzeyde daha serbest hale gelmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca, ortak bir ticaret politikası uygulanması, Birlik ülkelerine, uluslararası müzakerelerde tek tek hiç bir zaman ulaşamayacakları bir müzakere gücü kazandırmıştır.

AB'nin ekonomik entegrasyon sürecinin nihai hedefi, kısaca "malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının güvence altına alındığı bir iç pazar oluşturmak" olarak ifade edilebilir.

Ortak Ticaret Politikası'nı oluşturan unsurlar, Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın (ATA) 23. maddesinde açıkça belirtilmektedir. Bu maddede, Topluluğun, tüm malların serbestçe dolaştığı bir gümrük birliğine dayandığı belirtilmektedir. Aynı maddeye göre gümrük birliği, üye ülkeler arasında ithalat ve ihracat gümrük vergileri ile eş etkili diğer resim, harç ve vergileri kapsadığı gibi üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) uygulamayı da içermektedir.

Ortak Ticaret Politikası, OGT uygulamanın kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır: gümrük birliği uygulanmaya başlayınca, sadece karşılıklı olarak gümrükleri kaldırmanın ve ortak bir tarife uygulamanın malların serbest dolaşımını sağlamaya yetmediği; Birliğe üye olan ülkeler tarafından ulusal düzeyde farklı ticaret politikaları sürdürülmesinin ticaret sapmalarına ve haksız rekabete yol açtığı görülmüştür.

Dolayısıyla, malların serbest dolaşımını amaçlayan gümrük birliği, üye ülkelerin aralarındaki gümrükleri kaldırması ve üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi uygulamalarının yanı sıra, ticaret ve rekabet politikası alanlarında da uyum gerektirmektedir. AB, gümrük birliği ile, ortak sınırları içinde malların serbest dolaşımını engelleyen iç unsurları birer birer ortadan kaldırırken, üçüncü ülkelere karşı koruma oluşturan (gümrük vergileri, haksız rekabete karşı uygulamalar, teknik engeller ve benzeri unsurlardan oluşan) duvarları da aynı seviyeye getirme; bir diğer ifadeyle, ortak bir dış ticaret politikası oluşturma ihtiyacı duymuştur.

2. AB'nin oluşumunda malların serbest dolaşımı neden önemlidir?

AB'nin oluşum sürecinin başından beri güvence altına alınan dört dolaşım serbestisinden biri olan malların serbest dolaşımı, Birliğin ekonomik ve hukuki yapısının biçimlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Esasen, iç pazarın gerçekte ne anlama geldiğini anlamak, malların serbest dolaşımının AB'nin oluşum sürecindeki önemini kavramak açısından faydalı olacaktır.

İç pazar, diğer ekonomik entegrasyon biçimlerinden (serbest ticaret alanı ve gümrük birliği gibi) bazı farklılıklar göstermektedir. Serbest ticaret alanı, oluşturulacak ticari birliğe bağlılıkla ilgili olarak en az sorumluluk yükleyen entegrasyon biçimidir. Kurulması öngörülen bu düzenleme gereği, ülkeler aralarında gerçekleşecek ticarete gümrük vergileri ve kotaları kaldırmayı üstlenirler. Ancak, üçüncü ülkelere karşı uygulayacakları vergi oranlarını belirlemede serbesttirler. Gümrük birliğinde buna ek olarak, üçüncü ülkelere karşı uygulanacak gümrük vergisini de ortak olarak belirlemektedirler. İç pazarda ise, gümrük birliği dahilinde gerçekleşmesi öngörülen malların serbest dolaşımına ek olarak, üretim faktörlerinin de serbest dolaşımı güvence altına alınmaktadır.¹

Bilindiği gibi, AB üye ülkeleri arasında Gümrük Birliği 1968 yılında kurulmuştur. Bunu takiben, Gümrük Birliği'ne rağmen devam eden tarife dışı engelleri de kaldırarak ticaretin tamamen serbestleştirilmesi amacıyla, 1 Ocak 1993 tarihi itibarıyla iç pazar oluşumu tamamlanmıştır. Bugün parasal birliği ve siyasal birliği kurma yolunda ilerleyen AB, "tek pazar" hedefine (özellikle vergilendirme ve ücretlendirme politikalarındaki farklılıklar nedeniyle) henüz tam anlamıyla ulaşabilmiş değildir.

¹ Paul Craig, Grainne de Burca, "EU Law, Text, Cases and Materials", 2nd edition, Oxford, New York, Oxford University Press, 1998, s. 548 – 549.

3. Malların serbest dolaşımı ilkesinin hukuki dayanakları nelerdir?

Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma'nın III. Bölümü, Gümrük Birliği ve iç pazarın kurulması için önemli temel ilkeleri içermektedir. Antlaşma'nın bu bölümü, Topluluğun amaçlarını gerçekleştirmek için gerekli olan dört dolaşım serbestisini belirlemektedir – malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı.

Malların serbest dolaşımı, bu bölümdeki 1. Başlık altında ele alınmaktadır. Bu bölümün amacı, Topluluk dahilinde uygulanan gümrük vergilerinin, kotaların ve diğer miktar kısıtlamalarının kaldırılmasıdır. Miktar kısıtlamaları, malların girişini tamamen yasaklayan veya kısıtlayan ya da imkansızlaştıran önlemler olarak tarif edilebilir. Üye ülkeler arasında gerçekleşen ticarete yapılabilecek kısıtlamalar, istisnai ve şartlara uygun ölçüde olmak şartına bağlıdır. 25 ve 28 ila 31. maddelerde belirtilen bu kurallar, Ortak Gümrük Tarifesini belirleyen 26 ve 27. maddelerle tamamlanmaktadır. Bu ilkelerin temel amacı, farklı üye ülkelerden gelen mallar arasındaki rekabetin kota ya da gümrük vergisi gibi uygulamalar neticesinde bozulmasını engellemektir.

30. maddede ise malların serbest dolaşımına hangi durumlarda istisna getirilebileceği düzenlenmektedir. Bu istisnalar, şu şekilde özetlenebilir:

- Kamu düzeni, kamu güvenliği ve ahlakı,
- İnsan ve hayvan sağlığı ve bitkilerin korunması,
- Milli, kültürel, tarihi veya arkeolojik değerlerin korunması,
- Ticaret ve sınai mülkiyetin korunması,

Malların serbest dolaşımına ilişkin bu hükümler Gümrük Birliği'nin temel ilkelerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Burada esas amaç, üye ülkeler arasında gümrük vergilerinin kaldırılması ve Ortak Gümrük Tarifesi'nin belirlenmesidir.

Malların serbest dolaşımının sağlanmasında ikincil mevzuat ve Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın (ATAD) verdiği kararların önemli bir yeri bulunmaktadır. Örneğin, ATAD'ın en çok bilinen kararlarından olan *Cassis de Dijon*² ile "karşılıklı tanıma" ilkesi geliştirilmiş ve malların serbest dolaşımının temellerinden biri haline gelmiştir. Bu ilke gereğince, herhangi bir üye ülkede sağlığa zarar vermeyen ve hukuka uygun imal edilmiş ürünlerin ithalatının ve ihracatının engellenmemesi kabul edilmiştir. ATAD, *Dassonville*³ Davası'nda getirdiği yorumu da daha sonra pek çok kararında kullanmıştır. Buna göre, üye ülkelerin Topluluk içindeki ticareti etkileyen ve serbest dolaşımı engelleyen herhangi bir düzenlemesi eşetkili önlem sayılmaktadır.

² Dava No: 120/78

³ Dava No: 8/74

Ayrıca, iç pazarın tamamlanması ile AB içinde ürün sorumluluğunu temin eden düzenlemeler gerekli hale gelmiştir. Bu çerçevede 1985/374 sayılı Direktif, üye ülkelerin kusurlu ürünlere ilişkin kanunlarını birbirine yakınlaştırmak üzere hazırlanmıştır. Komisyon, üye ülkelerin bu alandaki uygulamalarını izlemektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi, üye ülkelerin malların serbest dolaşımına istisna getirmeleri mümkündür. Ancak, malların serbest dolaşımına belirli şartlar altında istisna getiren bir üye ülkenin diğer üye ülkelere bu düzenleme hakkında bilgi vermesi gerekmektedir. AB Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi, üye ülkeler arasında konuya ilişkin bilgi alışverişini sağlamak üzere 3052/95 sayılı bir karar almıştır. Bu doğrultuda, 2679/98 sayılı Konsey Tüzüğü ile, iç pazarın işleyişine zarar verecek şekilde malların serbest dolaşımını kısıtlayan engelleri ortadan kaldırmaya yönelik bilgi ve denetim mekanizması kurulmuştur.

4. Malların serbest dolaşımını sağlamak için gümrük vergilerinin kaldırılması yeterli midir?

AB'nin entegrasyon sürecini şekillendiren dinamikler ele alındığında, malların serbest dolaşımının sadece gümrük vergilerinin kaldırılması anlamına gelmediği açıkça ortaya çıkmaktadır. Ekonomik entegrasyon sürecinin nihai hedefi, sağlıklı işleyen bir iç pazar oluşturmaktır. Bilindiği gibi, içinde bulunduğumuz dönem itibarıyla AB'nin entegrasyon süreci iç pazar oluşumunu da aşan, parasal ve mali politikaların birleştirildiği bir hal almıştır.

Bu manzara, Birlik dahilinde malların serbest dolaşımının sadece gümrük vergilerinin kaldırılması ile sağlanamayacağını ortaya koymaktadır. Daha açık bir ifadeyle, AB'nin temel taşı olan Gümrük Birliği'nin bir gereği olan malların serbest dolaşımı, ancak geniş ve birbiri ile yakından ilişkili bir çok alanın düzenlenmesi halinde mümkün olabilmektedir.

Gümrük Birliği, dört temel unsur etrafında biçimlenmektedir. Bunlar, malların serbest dolaşımı, ortak ticaret politikası, rekabet politikası ve gümrük politikası olarak özetlenebilir. Gümrük Birliği'nin sağlıklı işleyebilmesi için bu dört alanda uyum tam olarak sağlanmalıdır. Ayrıca, tüketici politikası ve hizmetlerin serbest dolaşımında da belirli düzeyde bir uyum gerekmektedir.

Bu yapı içinde özellikle malların serbest dolaşımı için gereken düzenlemeler, gümrük vergilerinin yanında, miktar kısıtlamalarının ve tüm tarife dışı engellerin kaldırılmasını da kapsamaktadır. Bunlara ek olarak, ticaret sapmasını ve neticesinde oluşacak haksız rekabeti önlemek için ticaret politikasının da uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, iç pazar oluşturacak ülkelerin üçüncü ülkelere karşı

ortak bir ticaret politikası benimsemesi, eşit koşullar yaratmak açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, Gümrük Birliği'ne dahil olan üye ülkeler arasında teknik mevzuatın uyumu sağlanmalıdır. Örneğin, pazar içinde dolaşacak mallar arasında asgari düzeyde bir standardizasyonun sağlanması, bu nedenle oluşacak herhangi bir tarife dışı engeli de ortadan kaldıracaktır.

Görüldüğü gibi, malların serbest dolaşımı, üye ülkeler arasında eşit şartlar ve kurallar oluşturulmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla, ileri düzeyde bir ekonomik entegrasyonu ifade eden AB içinde malların serbest dolaşımı, gümrük vergilerinin kaldırılmasının yanında ilgili pekçok alanda düzenleme gerektirmektedir.

5. AB neden bir Ortak Ticaret Politikası oluşturma ihtiyacı duymuştur?

Avrupa Birliği, gümrük birliği temelinde şekillenmiştir. AB bu entegrasyon biçimini bilinçli bir tercihle uygulamaya başlamıştır. Nitekim, aynı dönemlerde Avrupa'da girilen diğer ekonomik entegrasyon hareketi olan EFTA, gümrük birliği değil serbest ticaret alanı modeliyle yola çıkmışsa da sonuçta başarısız olmuştur. Gümrük Birliği'nin içteki yüzü olan malların serbest dolaşımı, üye ülkelerin üçüncü ülkelere olan ticaretinde ortak hareket etmelerini gerektirmektedir. Dolayısıyla, üye ülkeler bu alanı kapsayacak ortak bir politikaya, ekonomik entegrasyon sürecinin başlangıcından beri ihtiyaç duymuşlardır.

Birlik içindeki ticaret sapmasını ve neticesinde oluşacak haksız rekabeti önlemek için üye ülkeler arasındaki ticaret politikasının uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Ticaret sapması, tarife ve tarife dışı engeller sebebiyle ticaretin normal seyrinin yön değiştirmesi olarak tarif edilebilir.⁴ Gümrük Birliği oluşturan ülkeler bu durumu önlemek için gümrük vergileri ve tarife dışı engelleri tamamen kaldırmanın yanında üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi uygulamaktadırlar. Böylece, ihracat yapan üçüncü ülkeler açısından ticaretin yönünü daha az gümrük vergisi uygulayan ülke lehine değiştirmek gibi bir seçenek ortadan kalkmış olmaktadır.

Görüldüğü gibi, iç pazar oluşturacak ülkelerin, üçüncü ülkelere karşı ortak bir ticaret politikası benimsemesi, eşit koşullar yaratmak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, gümrük birliğine ulaşmak için gerekli adımların ayrıntılı bir şekilde düzenlendiği ve iç pazar nihai hedefine ulaşmak için çerçevenin belirlendiği Roma Antlaşması'nda yer alan temel ortak politikalar arasında Ortak Ticaret Politikası da bulunmaktadır. Ortak Ticaret Politikası, sadece sanayi mallarını kapsamaktadır. Tarım ürünlerindeki ticaret Ortak Tarım Politikası kapsamında ele alınmaktadır.

⁴ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Genel Sorular"
<http://www.foreigntrade.gov.tr/SORULAR/AB/GENEL.HTM>, (20 Ekim 2003)

AB'nin oluşum sürecinde Ortak Ticaret Politikası'na ihtiyaç duyulmasının bir diğer nedeni, uluslararası ticaretin yapısında gerçekleşen değişiklikler olarak belirtilebilir. Ortak Ticaret Politikası, önceleri GATT, daha sonra DTÖ çerçevesinde meydana gelen gelişmelerden etkilenmiştir. Diğer taraftan, AB'nin Ortak Ticaret Politikası, temsil ettiği blok küreselleşen ticari sistemde oynadığı önemli rol sebebiyle, uluslararası ticaretin değerlendirildiği ve çerçevesinin çizildiği bu süreci önemli ölçüde belirlemektedir. AB, i pazarı tamamladıktan sonra, daha liberal bir ticaret politikası benimsemiş ve dünya ticaretinin bu yönde biçimlenmesinde rol oynamıştır. Bilindiği gibi, AB üye ülkelerinin tümü DTÖ üyesidir. Dolayısıyla, ekonomik entegrasyon sürecinin doğal bir gerekliliği olan Ortak Ticaret Politikası'nı oluştururken, dünya ticaretinin büyük ölçüde DTÖ bünyesinde belirlenen kurallarını dikkate almaları gerekmektedir.

6. AB Ortak Ticaret Politikası'nın araçları nelerdir?

Ortak Ticaret Politikası genel olarak, AB'nin ekonomik entegrasyon sürecinin devamı için ihtiyaç duyulan, iç pazar hedefi doğrultusunda üye ülkelerin dış ticaret politikalarını ortak kurallar çerçevesinde belirlemesiyle oluşmuş düzenlemeler bütünü olarak tarif edilebilir. Diğer bir ifadeyle, Topluluğun ilk oluşum yıllarından itibaren ihtiyaç duyulan bu ortak politika, Topluluk içindeki ekonomik entegrasyonun devamını sağlamak esası etrafında şekillenmektedir.

Ortak Ticaret Politikası, her ne kadar gümrük birliğinin dış yüzü olarak ortaya çıksa da, sadece ithalata yönelik değildir. Üye ülkeler arasındaki rekabetin ihracat politikalarındaki farklılıklar neticesinde de bozulabileceği açıktır. Bu nedenle, üye ülkelerin dış pazarlardaki faaliyetlerinin düzenlenmesi de dış ticaret düzenlemelerinin kapsamı içindedir.

Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın 133. maddesinde, Ortak Ticaret Politikası'nın, tarife oranlarındaki değişiklikler, tarife ve ticaret anlaşmaları, liberalizasyon önlemlerinde uyum sağlanması, damping ve sübvansiyona karşı ticaretin korunması ve ihracat politikası hakkında ortak kurallardan oluşacağı belirtilmektedir.

Ortak Ticaret Politikası'nın uygulanma amacı, üye ülkelerin birbirlerinden bağımsız hareket etmelerini önlemektir. Bunun için, AB organlarının gerekli yetki ve araçlara sahip olması gerekmektedir. Bu araçların başında Ortak Gümrük Tarifesi gelmektedir. İthalata yönelik ticari korunma araçları ile ihracatın düzenlenmesine ilişkin kurallar da başlıca diğer araçlardır. Ayrıca, karşılıklılık esasına dayanan tercihli ticaret anlaşmaları ile tek taraflı ticari tavizlerden oluşan Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS), Ortak Ticaret Politikası'nın araçları arasında yer almaktadır.

Ortak Ticaret Politikası'nın araçları şu şekilde özetlenebilir:⁵

- *Ortak Gümrük Tarifesi*: AB'nin üçüncü ülkelere uyguladığı gümrük tarifesidir. OGT her yıl, bir Konsey Tüzüğü ekinde yayınlanmakta ve AB üye ülkelerinin tek başına değiştirme şansı bulunmamaktadır.
- *İthalata ilişkin kurallar*: AB'nin uluslararası yükümlülükleri göz önünde bulundurularak, ithalatı kontrol etmeye yönelik araçlardır.
 - *Gözetim ve korunma önlemleri*: İthalatın serbestliği ilkesine dayanmakla birlikte, ithalatın Birlik üreticilerine zarar vermesini engellemeyi amaçlayan düzenlemelerdir. Bu önlemler ticaretin devlet tarafından yürütüldüğü ülkelere karşı da alınabilmektedir.
 - *Kotaların dağıtımına ilişkin ortak kurallar*: İthalat ve ihracatta, gerekli olması halinde uygulanacak miktar kısıtlamalarını düzenleyen kurallardır.
 - *Anti-damping ve anti-sübvansiyon önlemleri*: Ticarete haksız rekabete sebep olduğu uluslararası alanda kabul gören damping ve sübvansiyon uygulamasına karşı Topluluk bazında, belirli şartlara bağlı olarak alınan önlemlerdir.
 - *Haksız ticari uygulamalara karşı Topluluk çıkarlarının korunması*: Üçüncü ülkelerin uluslararası kurallara aykırı uygulamalarına karşı, Ortak Ticaret Politikası kapsamında alınan önlemlerdir.
 - *Diğer ticari yaptırımlar*.
- *İhracata ilişkin kurallar*: Üye ülkelerin ihracata ilişkin faaliyetlerini düzenlemeyi amaçlayan kurallardır.
 - *İhracatta ortak kurallar*: Birlik, ihracatta uygulanacak kuralları, ihracatın serbest olması ilkesine dayanarak belirlemektedir. Bu kurallar çerçevesinde, belirli şartlara bağlı olarak ihracatın kısıtlanması mümkündür.
 - *İhracat kredileri*: Birlik çapında uyumlaştırılması öngörülen, ancak halen üye ülkelerin aldığı önlemlerle yürütülen, ihracatın teşvikine ilişkin faaliyetlerdir. Bu faaliyetlerin haksız rekabete neden olmaması için belirli bir çerçeve içinde tutmaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır.
- *Anlaşmalar*: İkili ya da bölgesel bazda, AB ile üçüncü ülkeler arasında olan özel ticari ilişkileri düzenleyen anlaşmalardır.
- *Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi – GTS*: Gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme süreçlerini desteklemek amacıyla, gelişmiş ülkeler tarafından sağlanan tek taraflı ticari tavizlerdir.
- *Diğer uygulamalar*: Ticarete etkisi olabilecek standartlar, menşe kuralları, taklit ve korsan üretim, sanayi stratejisi gibi alanlardaki uygulamaları düzenleyen kurallar bütünüdür.

⁵ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Avrupa Birliğine Türkiye", Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Ankara, Kasım 2002, s. 89 – 90.

7. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi nedir, nasıl çalışır?

Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS), 1968 yılında toplanan II. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nda (UNCTAD) alınan karar doğrultusunda şekillenmiştir. Bu sistem ile, gelişmekte olan ülkelerin sanayi mallarındaki ihracatını artırmak ve dolayısıyla sanayileşme sürecine katkıda bulunmak amacıyla, gelişmiş ülkelerin tek taraflı ticari tavizlerde bulunması öngörülmektedir.⁶ 1970 yılında UNCTAD tarafından alınan karar neticesinde uygulanmaya başlayan GTS, 1971 yılında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) temel ilkelerinden olan "en çok kayırlan ülke" kuralından bir sapma olarak benimsenmiştir.

AB, GTS'yi 1971 yılında 10 yıllık bir dönem için uygulamaya başlamıştır. 1981 yılında 10 yıllık bir dönem için daha yenilenen GTS, 1995 yılına kadar uygulanmaya devam etmiştir. Bunu takiben, Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması ile sonuçlanan Uruguay Turu'nda GTS'ye getirilen değişikliklere uyum sağlamak amacıyla, önemli bir revizyon gerçekleştirilmiştir. 2005 yılının sonuna kadar sürmesi planlanan 3. on yıllık dönemde GTS'ye ilişkin tüm unsurlar tek bir mevzuat altında toplanmıştır. Bu on yıllık dönem, aralarında uygulama farklılıkları bulunan 3 alt döneme ayrılmıştır: 1 Ocak 1995 – 1 Temmuz 1999, 1 Temmuz 1999 – 31 Aralık 2001 ve 1 Ocak 2002 – 31 Aralık 2005. Ayrıca, 2006-2015 dönemine ilişkin yeni yönlendirici ilkeler hazırlık aşamasındadır.

Sistem, üç temel unsur üzerine oturmaktadır: tarife modülasyonu, ülke – bölge derecelendirmesi ve özel teşvik düzenlemeleri. Tarife modülasyonu, miktar kısıtlaması ya da kota uygulaması yerine, ürünlerin hassasiyetlerine göre dört gruba (çok hassas, hassas, yarı hassas ve hassas olmayan) ayrıldığı bir uygulamadır. Tercih bu gruplama esasında belirlenmektedir. 2002 – 2005 dönemi için grup sayısı ikiye indirilmiş (hassas ve hassas olmayan) ve indirimler sabit olarak belirlenmeye başlamıştır. Buna göre, hassas olmayan ürünlerde gümrük vergisi sıfırlanmıştır. İkinci unsur olan derecelendirme, gelişmekte olan ülkenin belirli bir ihracat sektöründe uzmanlaşma ve gelişme düzeyine göre GTS'den çıkarılabileceği bir sistemi ifade etmektedir. 2002 – 2005 döneminde, yıllık bazda değerlendirme yapılmakta, 3 yıl üst üste kriterleri karşılayan ülke rejim kapsamından çıkarılmaktadır. Özel teşvik önlemleri ise, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün belirli sözleşmelerine ve çevre korunmasına ilişkin düzenlemelere uyumun desteklenmesi amacıyla sağlanan ticari tavizlerdir.

AB, bu sistem dahilinde benimsediği yeni yaklaşım çerçevesinde, en az gelişmiş ülkelere yönelik, silah dışındaki tüm ürünler için (şeker, muz, pirinç hariç) gümrük

⁶ Mehtap Atakan, *Avrupa Topluluğu Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi Rejimi ve Türkiye'nin Uyumunu* <http://www.gumruk.gov.tr/ab/tezler/gts.pdf> (1 Ekim 2003)

vergisi ve kotaların kaldırıldığı özel bir düzenleme hazırlamıştır. Bu uygulama EBA (everything but arms – silah dışında herşey) olarak adlandırılmaktadır.

GTS, gelişmekte olan ülkeler tarafından belirli koşulların sağlanmaması halinde askıya alınabilmektedir. Sistemin askıya alınması ile sonuçlanabilecek bu uygulamaların bazıları, kölelik, zorla çalıştırma, uyuşturucu madde ihracında gümrük ihlalleri vb. olarak sayılabilir. GTS'nin idaresinde Komisyon, Genelleştirilmiş Tercihler Komitesi'nin yardımını almaktadır.

Gelişmekte olan ülkeleri desteklemeyi amaçlayan GTS, Türkiye'nin Gümrük Birliği çerçevesinde üstlenmesi gereken, tek taraflı ticari tavizlerin verildiği otonom rejimler arasındadır.

8. En çok kayırılan ülke ilkesi nedir? Nasıl uygulanır?

En çok kayırılan ülke ilkesi, Dünya Ticaret Örgütü'nün temelini oluşturan Gümrük Tarifeleri ve Genel Ticaret Anlaşması'nın (GATT) dayandığı dört temel ilkedendir. Bu ilke gereği ülkeler, ticari ortakları arasında ayırım yapmamakla yükümlüdür. Diğer bir ifadeyle bu ilke, herhangi bir ülkeye sağlanan ticari ayrıcalıkların, tüm diğer ülkeleri de kapsamına ilişkin bir hüküm olarak tarif edilebilir. Bu ilkenin, katı kurallara bağlı bazı istisnaları bulunmaktadır (Gümrük Birlikleri, serbest ticaret anlaşmaları, anti-damping ve telafi edici vergiler gibi). Bu ilkenin temel amacı, özellikle ithalata uygulanan vergiler ve yatırım serbestisine ilişkin eşit ticari şartlar yaratmak olarak özetlenebilir.

Bugün, Dünya Ticaret Örgütü'ne üye ülkeler bu ilke ile bağlıdırlar. Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmalarını oluşturan üç anlaşmada da (GATT, Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması-GATS ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması-TRIPS) bu ilke öncelikli olarak yer almaktadır. En çok kayırılan ülke ilkesi böylece dünya ticari sisteminin en önemli belirleyici unsurlarından biri haline gelmiştir.

Ticaretin serbestleştirilmesi yönünde atılan bu adımlar, eşit ticari koşullar yaratmanın aslında ekonomik olarak güçlü durumda olan ülkeler için fayda sağladığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bu nedenle, bu ilkenin gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda yorumlanması gerektiği genel kabul görmektedir. Gelişmekte olan ülkelerle, gelişmiş ülkeler tarafından tanınacak tek taraflı tavizler çerçevesinde ticaret yapılması ve bunun mümkün olan en geniş ölçüde uygulanması yönünde bir fikir birliği oluşmaktadır.

Diğer taraftan, eşit ticari koşullar yaratılmasına ilişkin bu ilke, Avrupa Birliği gibi bölgesel ticari entegrasyonlarda uygulanmamaktadır. Bilindiği gibi, AB'ye üye ülkeler

kendi aralarında gümrük vergilerini sıfırlarken, üçüncü ülkelerle olan ticaretlerinde halen gümrük vergisi uygulamaktadırlar. Bir başka deyişle, gümrük birlikleri gibi bölgesel entegrasyon hareketlerine dahil ülkeler, kabul edilebilir istisnalar arasında olduğu için, birbirlerine tanıdıkları tarife tavizlerini üçüncü ülkelere tanımak zorunda değillerdir.

9. Ortak Ticaret Politikası'nın uygulanmasında bir diğer önemli araç olan İkili ve Bölgesel anlaşmalar nasıl işlemektedir?

Ortak Ticaret Politikası'nın uygulanması, Birlik organlarının yetkileri içinde belirli araçların kullanımı ile mümkündür. Başta Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) olmak üzere bu araçlar, ihracat ve ithalatın belirlenen seviye ve nitelikte gerçekleşmesini hedeflemektedir.

İkili ve bölgesel anlaşmalar, Birliğin Ortak Ticaret Politikası'nı belirleyen bu önemli araçlar arasında yer almaktadır. Birlik ticaretini yönlendiren başlıca anlaşmalar ve işleyişleri şu şekilde özetlenebilir⁷:

- *Avrupa Ekonomik Alanı:* Avrupa Topluluğu ve EFTA (Avusturya, Finlandiya, Norveç, İsviçre, Lihtenştayn, İzlanda ve İsveç) arasında 1972 yılında imzalanan Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması üzerine taraflar 1977 yılında gümrük vergilerini kaldırmışlardır. Bu yapıda, 1980'lerle beraber değişim ihtiyacı doğmuş ve Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması'nın yerini 1994 yılından itibaren Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) almıştır. Kurulan bu alan içinde Birlik içinde büyük önem taşıyan dört serbesti – kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı – garanti altına alınmaktadır. Böylece, Avrupa içinde kurulmuş olan büyük bir serbest ticaret alanı daha ileri bir seviyeye taşınmıştır. AEA'nın etkinliği, EFTA içinde büyük pazar payına sahip üç ülkenin (İsveç, Finlandiya ve Avusturya) 1995 yılında AB'ye üye olmasıyla azalmıştır. Halen kalan ülkelerle devam etmekte olan AEA kapsamı itibariyle, geliştirilmiş bir serbest ticaret anlaşması niteliğindedir. AEA ve AB arasında ortak ticaret politikasından, tek bir para biriminden ya da dış politikadan bahsetmek mümkün değildir.
- *Avrupa Anlaşmaları:* Bu anlaşmaların amacı, Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri ile serbest ticaret alanı oluşturmaktır. Çek Cumhuriyeti, Romanya, Macaristan, Polonya, Slovakya ve Bulgaristan ile 1991 – 1993 yılları arasında imzalanan bu anlaşmalar daha sonra, Slovenya, Estonya, Letonya ve Litvanya ile imzalanmıştır. Avrupa Anlaşmaları, ticaretle ilgili konular, siyasi diyalog, yasaların yakınlaştırılması, endüstri, çevre ve taşımacılık gibi birçok iş birliği

⁷ European Commission, DG Trade, http://www.europa.eu.int/comm/trade/issues/bilateral/regions/index_en.htm (29 Eylül 2003); T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Avrupa Birliğine Türkiye", Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Ankara, Kasım 2002, s. 101 - 104.

alanını kapsamaktadır. Sayılan ülkeler üyelik yolunda ilerledikçe bu anlaşmalar da kendiliğinden ortadan kalkmıştır.

- *Gümrük Birlikleri:* Türkiye, Malta ve G.Kıbrıs ile üyeliğe yönelik, gümrük birliğine dayanan ortaklık anlaşmaları imzalanmıştır. Malta ve G.Kıbrıs'ın da aralarında bulunduğu 10 ülke (Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya, Slovenya) 2004 Mayısından itibaren AB üyesi olmuşlardır. Topluluk ayrıca, Andora ve San Marino ile Gümrük Birliği kuran anlaşmalar yapmıştır.
- *Avrupa – Akdeniz Ortaklık Anlaşmaları:* Topluluk, 1995 yılında Barselona Zirvesi ile kurulan Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'nı hayata geçirmek üzere, 12 Akdeniz ülkesi (Cezayir, G.Kıbrıs, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Malta, Fas, Filistin, Suriye, Türkiye ve Tunus) ile ortaklık anlaşmaları imzalamaktadır (Türkiye, Malta ve G.Kıbrıs'la Topluluk arasında kurulan ortaklık ilişkisi, diğer bölge ülkelerinden farklı olarak, üyelik çerçevesinde şekillenmiştir). Suriye dışındaki ülkeler AB ile ortaklık anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmalar, işlenmiş ürünlerin ticaretinde tarife ve tarife dışı engellerin aşamalı olarak kaldırılmasına olanak vermektedir. Tarımsal ürünlerin ve hizmetlerin ticaretinin ise, zaman içinde serbestleştirilmesi öngörülmektedir. İkili ve bölgesel işbirliğini güçlendirmeye yönelik başlatılan bu sürecin nihai hedefi, 2010 yılında Akdeniz çevresinde serbest ticaret bölgesi oluşturmaktır. Her ülke ile imzalanan ikili ortaklık anlaşması farklılıklar göstermekle beraber, ortak özelliklere sahiptir. Bu özellikler şu şekilde özetlenebilir: siyasi diyalog, demokrasi ve insan haklarına saygı, DTÖ kuralları çerçevesinde serbest ticareti 12 yıllık bir geçiş dönemi içinde kurmak, fikri mülkiyet, hizmetler, kamu alımları, rekabet kuralları, devlet yardımları ve tekellerine ilişkin hükümler, ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliği.
- *İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları:* Balkan ülkelerinin siyasi ve ekonomik olarak Avrupa'ya mümkün olduğunca yaklaşmasını hedefleyen İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları, potansiyel olarak AB üyesi olabilecek ülkelerle yapılmaktadır. Bu süreç içinde Balkan ülkeleri ile siyasi diyalog, ticaretin serbestleştirilmesi, hukuk ve içişleri alanlarında işbirliği öngörülmektedir. Topluluk, Hırvatistan ve Makedonya ile 2001 yılında anlaşma imzalamış, Makedonya ile imzalanan anlaşmanın 1 Mayıs 2004, Hırvatistan ile imzalananın ise 1 Şubat 2005 tarihlerinde yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Ancak, Hırvatistan ile halen Ara Dönem Anlaşması'ndaki ticari hükümler uygulandığı için İstikrar ve Ortaklık Anlaşması askıya alınmıştır. Arnavutluk ile 31 Ocak 2003 tarihinde başlayan müzakereler ise halen devam etmektedir. Genel olarak serbest ticaret alanı kurmayı hedefleyen bu anlaşmalar, Balkan ülkelerinin lehine olmak koşuluyla, karşılıklılık esasına dayanmaktadır.
- *Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları:* Sovyetler Birliği ile imzalanan Ticaret ve İşbirliği Anlaşmalarının yerini, eski Sovyet Cumhuriyetleri ile imzalanan anlaşmalar almıştır. Topluluk Rusya Federasyonu, Ukrayna, Moldova,

Kazakistan, Kırgızistan, Beyaz Rusya, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Türkmenistan ve Özbekistan ile Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları imzalamıştır. Bölge ülkelerinden Beyaz Rusya ve Türkmenistan ile imzalanan anlaşmalar henüz yürürlüğe girmemiştir.

- *Lomé Anlaşmaları:* İngiltere'nin Topluluğa katılımını takiben, İngiliz Uluslar Topluluğu ülkeleri ile ticaret ilişkilerini düzenlemek gerekmiştir. Bu ayrıcalıklı ticari ilişkiyi düzenlemek için, Afrika, Karayip ve Pasifik (AKP) bölgesinde yer alan 46 ülke ile 1975 yılında Lomé Anlaşması imzalanmıştır. Daha sonra, II., III., ve IV. Lomé Anlaşmaları da imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmalar ile, AKP ülkelerinden yapılan ithalatın önemli bir kısmı için vergi ve miktar kısıtlaması muafiyeti sağlanmıştır. Taraflar arasında oluşan ticari ilişkiyi, karşılıklılık prensibi etrafında biçimlendirmeyi hedefleyen Cotonou Anlaşması Haziran 2000'de imzalanmıştır. 2008 yılı itibariyle gerçekleşmesi planlanan bu düzenlemeyi takiben 2020 yılına kadar bir geçiş dönemi ve ticaretin serbestleştirilmesi öngörülmektedir.
- *Serbest Ticaret Anlaşmaları:* İç Pazar oluşturma hedefi olmaksızın, gümrük vergisi, kota ve benzeri müdahaleler olmadan ithalat ve ihracat yapılmasını amaçlayan anlaşmalardır. Avrupa Birliği, Latin Amerika'nın en büyük ikinci ticari ortağı olarak, bölge ülkeleri ile olan ilişkilerini ikili ve bölgesel anlaşmalar temelinde götürmektedir. Bu bağlamda, Meksika ve Şili ile serbest ticaret anlaşmaları gerçekleştirmiştir ve Mercosur ülkeleri ile bölgesel bir ticari ilişki geliştirmek yönünde adımlar atmaktadır.

10. Serbest ticaretin geliştiği bir ortamda iç pazarın haksız rekabete karşı korunması nasıl sağlanır?⁸

Ortak Ticaret Politikası, ticarete ilişkin konuları düzenlerken Birlik içindeki sanayinin rekabet gücünü dikkate almaktadır. Üçüncü ülkelerle gerçekleşen ticarete rekabeti bozabilecek başlıca eylemler, üçüncü ülkelerdeki şirketlerin pazar paylarını artırmak amacıyla, mallarını İç Pazar'a kendi ülkelerindeki satış fiyatından daha düşük fiyata satması (damping) ya da devlet desteği alarak üretimi ucuza getirmesi (sübvansiyon), ve dolayısıyla haksız avantaj sağlamasıdır.

Uluslararası düzeyde, damping ve sübvansiyon gibi adil olmayan ticari uygulamaların serbest piyasa için tehdit oluşturduğu 1947'de imzalanan GATT ile kabul edilmiştir. Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması ile sonuçlanan Uruguay Turu'nda, detaylı Anti-damping ve Anti-sübvansiyon Anlaşmaları imzalanmıştır. Topluluğun aktif rol aldığı bu süreçte koruyucu önlem alınması için gereken koşullar üzerinde durulmuştur.

⁸ Bu soruda bahsedilen AB'nin anti-damping ve anti-sübvansiyon uygulamaları ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz.

"AB'nin Rekabet Politikası", İKV Yayınları 2003.

"Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliği, Malların Serbest Dolaşımı, Ortak Dış Ticaret Politikaları ve Türkiye'nin Uyumu", İKV Yayınları, 2002.

Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın 133. maddesinde ele alınan dumping ve sübvansiyon, 1995 yılına kadar aynı tüzük altında düzenlenmiş, daha sonra DTÖ kuralları çerçevesinde tekrar ele alınmıştır.

A. Anti-damping:

Damping genel olarak, bir malın ithalatçı ülkedeki satış fiyatının ihracatçı ülkedekinden düşük olması anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, şirketler tarafından yapılan dumping, en basit şekilde, iki piyasa arasındaki fiyat farkına bakarak belirlenmektedir. AB'nin anti-damping kuralları, en son 1972/2002 sayılı Tüzük'le değiştirilen, 384/96 sayılı Tüzük tarafından belirlenmektedir. Bu kurallar, fiyatı yapay olarak düşürülmüş ürüne anti-damping vergisi uygulamak yoluyla, fiyatı olması gereken seviyeye getirerek, haksız rekabeti önlemeyi amaçlamaktadır. Topluluk, anti-damping önlemlerini en çok kullanan ticari bloktur. Bu önlemlerin en çok uygulandığı ülke Çin Halk Cumhuriyeti olup, Hindistan, Kore, Rusya, Endonezya ve Japonya takip eden ülkelerdir.⁹

B. Anti-sübvansiyon

Sübvansiyonlara ilişkin uluslararası kurallar, Dünya Ticaret Örgütü'nün Uruguay görüşmeleri sonucunda düzenlenen, 1994 Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Hakkında Anlaşma ile güçlendirilmiştir. AB'nin sübvansiyonlara ilişkin düzenlemesi de bu kurallarla uyumlu hale getirilmiştir. Anti-sübvansiyon önlemleri, anti-damping önlemlerine benzer şekilde, uygulamanın zararlarını ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Son olarak 1973/2002 Sayılı Tüzük'le değiştirilen 2026/97 Sayılı Tüzük, anti-sübvansiyon önlemlerinin çerçevesini belirlemektedir. Anti-sübvansiyon Tüzüğü, sadece Topluluğa üye olmayan ülkelerden yapılan ithalata uygulanmaktadır. AB'ye üye devletler tarafından yapılan yardımlar ise, sübvansiyon olarak değil, devlet yardımı olarak tanımlanmaktadır ve AB Rekabet Hukuku altında düzenlenmektedir. Anti-sübvansiyon önlemlerinin uygulanması için, üç şartın karşılanması gerekmektedir. Bunlar:

- sübvansiyonun yalnızca belli kuruluşlar ile sınırlı olması yani, özel olması,
- Topluluk sanayine, pazar payında kayıp şeklinde zarar vermesi ya da tehdit etmesi,
- anti-sübvansiyon önlemlerinin Topluluk menfaatleri gözetilerek alınmasıdır.

Topluluk tarafından telafi edilmesine gerek görülmeyen sübvansiyonlar ise, belli kuruluşlar ile sınırlı olmayan yani, özel olmayan sübvansiyonlar ile, AR-GE, bölgesel kalkınma ve çevre gibi alanlarda verilen sübvansiyonlardır.

⁹ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşerliği, AB Genel Müdürlüğü, "Topluluğun Anti-damping ve Anti-sübvansiyon Faaliyetlerine ve Üçüncü Ülkelerce Topluluğa Karşı Uygulanan Anti-damping, Anti-sübvansiyon ve Korunma Önlemlerinin İzlenmesinin Genel Değerlendirmesine İlişkin Olarak Avrupa Parlamentosu'na Sunulan Komisyon'un 2001 Yılı İçin Hazırladığı 20. Yıllık Rapora İlişkin Özel Not" <http://www.foreigntrade.gov.tr/Ab/CesitliCalismalar/AB%20de%20korunma%20%C3%B6nlemleri.doc>, (1 Ekim 2003)

C. Korunma önlemleri

AB'nin Ortak İthalat Rejimi'nin genel kuralı ithalatın serbest olmasıdır. Bu kural, DTÖ üyeleri için 3285/94 sayılı Tüzük ve DTÖ üyesi olmayan ülkeler için 519/94 sayılı Tüzük ile düzenlenmiştir. Ancak, bu genel kuralın istisnaları mevcuttur. Topluluk sanayiine ciddi şekilde zarar verecek ya da ciddi zarar tehdidi oluşturacak miktarda ya da koşullarda yapılan ithalatlar için, eğer bir Topluluk çıkarı söz konusu ise, korunma önlemleri uygulanabilmektedir. Bir üye ülkenin ya da Komisyon'un kendi girişimi ile bir soruşturma başlatılır ve vakaya hangi önlemin uygulanabileceği kararlaştırılır. Sanayi dalı önlemlerin uygulanmasını doğrudan talep edemez. Bu önlemler DTÖ'nün Korunma Önlemlerine İlişkin Anlaşması ile uyumlu olmalıdır. Mevcut durumda, Çin Halk Cumhuriyeti'nden gelen ayakkabı, sofra takımları ve seramik ürünlerde ithalat kotaları uygulanmaktadır. Ancak Çin'in DTÖ üyeliği sonrasında bu kotaların 2005 yılından itibaren kademeli olarak kaldırılmasına karar verilmiştir. Gözetim, bir ithalatı kısıtlama önlemi olmasa da, otomatik ithalat lisanslaması sistemidir. Mevcut durumda AB, genelde demir-çelik ürünlerine gözetim prosedürü uygulamaktadır. Gözetim, DTÖ bünyesinde İthalat Lisansı Prosedürlerine İlişkin Anlaşması ile düzenlenmektedir. Topluluğun ihracat rejimi ise 2603/69 sayılı Tüzük ile düzenlenmiştir. Genel kural olarak ihracat serbesttir, ancak, belirli koşullarda ihracat kısıtlamaları uygulanabilmektedir.

D. Ticaret Engelleri Tüzüğü

Konsey'in 3286/94 sayılı Ticaret Engelleri Tüzüğü, Topluluk şirketleri ve sanayilerine üçüncü ülkeler tarafından uluslararası ticaret kurallarının ihlal edilmesi sonucu olumsuz ticari etkilerin oluşmasına ilişkin olarak soruşturma başlatması için Komisyon'a şikayet iletme hakkı vermektedir. Süreç karşılıklı çözüm bulunması ile ya da anlaşmazlıkların hiline başvurulması ile sonuçlanmaktadır. Tüzük, ticaretin önündeki engelleri kaldırarak üçüncü ülke pazarlarının serbestleşmesini sağlayarak Topluluk ihracatçılarının çıkarını gözetmek için oluşturulmuştur. Tüzük yalnızca mallara değil, ihlalin AB ve üçüncü ülke arasındaki ticarete etkisi olduğu durumlarda bir dereceye kadar hizmetlere ve fikri mülkiyet haklarına da uygulanmaktadır.

E. Gemi Sanayinde Yıkıcı Fiyatlandırmaya Karşı Korunma Mekanizması

Topluluğun ticari korunma önlemleri içinde yeni inşa edilmiş gemilerin satışına ilişkin olarak yıkıcı fiyatlandırmadan korunma mekanizması da yer almaktadır. Bu mekanizma anti-damping vergisi ile benzerlik taşımaktadır ve üreticilere yıkıcı fiyat miktarına göre vergi koyulması ile sonuçlanabilmektedir. Eğer söz konusu vergi ödenmezse, gemilerin AB limanlarından yükleme ve boşaltma yapmasına izin verilmez. Ancak bu Tüzüğün uygulaması, ABD'nin OECD'nin Gemi İnşa ve Tamiri Anlaşması'nı imzalamasının ardından askıya alınmıştır.

11. Gümrük İşbirliği Anlaşması nedir? Gümrük İdareleri arasında işbirliğinin önemi nedir?

Avrupa Birliği, dünya ticaretinde önemli yeri olan diğer ülkelerle, gümrük vergilerinin kaldırıldığı bir ticari ilişki yaratmanın yanında başka işbirliği yolları da aramaktadır. Dünya ticaretinin küreselleşme ile değişen yapısı, karşılaşılan sorunlarla ancak küresel düzeyde bir işbirliği içinde mücadele etmenin mümkün olduğunu göstermiştir.¹⁰ Bilindiği gibi, 1990'larla birlikte, uluslararası ticaretin yapısı önemli değişikliklere uğramıştır. Bu dönemin önemli gelişmeleri, uluslararası ticareti düzenleyici anlaşmaların yürürlüğe girmesi, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin uluslararası ticarete dahil olması, uyuşturucu ve silah kaçakçılığının artması olarak özetlenebilir. Dolayısıyla, oluşan bu manzara AB ve üçüncü ülkelerin gümrük idareleri arasında işbirliği ve karşılıklı yardımlaşmayı bir ihtiyaç haline getirmiştir. AB halihazırda, ABD, Kanada, Hong Kong, Kore ve Hindistan ile Gümrük İşbirliği ve karşılıklı idari yardımlaşma anlaşmaları imzalamıştır. Ayrıca diğer bazı ülkelere de gümrük idarelerinin modernizasyonuna ilişkin eğitim ve bilgilendirme programları geliştirmektedir. Gümrük mevzuatının uygulanmasına ilişkin tüm alanları kapsamı öngörülen Gümrük İşbirliği Anlaşmaları'nın kapsamı şu şekilde özetlenebilir:¹¹

- Gümrük idareleri arasında doğru ve hızlı bilgi alışverişinin temin edilmesi,
- Gümrük idareleri arasında etkili bir işbirliği geliştirilmesi,
- Ortak faaliyet gerektiren diğer idari meselelerde işbirliğinin sağlanması,
- Gümrük idarelerinin modernizasyonuna ilişkin bilgi alışverişinin sağlanması,
- Tarafların gümrük işlemlerini daha iyi kavramalarına yönelik personel değişimi,
- İlgili uluslararası kuruluşlarda, çıkarlar doğrultusunda ortak bir pozisyon benimsenmesi,
- Taraflar arasında, gümrük alanında üçüncü ülkelerle gerçekleştirilen faaliyetlere ilişkin bilgi alışverişinin sağlanması,
- Gümrük mevzuatının geliştirilmesi, uygulanması ve yasa dışı faaliyetlerle mücadelede karşılıklı idari yardımlaşmanın temin edilmesi.

12. Ticaretin serbestleştirilmesi alanındaki global değişim ve bu alandaki DTÖ kuralları AB Ortak Ticaret Politikası'nı nasıl etkilemektedir?

Ticaretin serbestleştirilmesine yönelik önemli adımlar, 20. yy'ın ikinci yarısında, GATT hükümleri çerçevesinde yapılan müzakere turlarında atılmıştır. DTÖ'nün kurulmasına zemin hazırlayan Uruguay Turu 1986 yılında başlamış, birbiriyle çatışan birçok çıkarın ortak bir noktada buluşması ise ancak Aralık 1993'te mümkün olabilmıştır. Bunu takiben, Nisan 1994'te Marakeş Bakanlar Konferansı'nda Uruguay Turu Sonuç Belgesi

¹⁰ *The Customs Policy of the European Union*, European Commission 1999, s. 15.

¹¹ EU – US Customs Agreement

<http://www.eurunion.org/partner/agreemen.htm>, (22 Ekim 2003)

ve Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kuruluşu resmen imzalanmıştır. DTÖ, çok taraflılık ilkesi çerçevesinde, ülkeler arasındaki ticari meselelerle ilgilenen tek uluslararası örgüttür. DTÖ'nün temel amacı, uluslararası ticaretin mümkün olduğunca serbest ve öngörülebilir şekilde yapılmasını temin etmektir.

Uruguay Konferansı'nın ardında, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi kararlılığı bulunduğu için, bunu sağlayabilecek kuralların güncelleştirilmesi gerekmektedir. Serbest ticaretin dayandığı temel unsurlar şu şekilde özetlenebilir:

- üyeler arasında ayrımcılık yapılmaması yani hiçbir özel tavizin tanınmaması,
- ithal edilen ve üretilen malların eşit muamele görmesi,
- başka pazarlara erişimin kolaylaştırılması.

Bu temel unsurların sağlanabilmesi için ithal edilen mallar üzerinden alınan gümrük vergilerinin, teknik standartlar türünden tarife dışı engellerin ve ticareti engelleyen politika önlemlerinin ele alınması gerekmektedir. DTÖ kuralları malların serbest dolaşımına ilişkin bu konuları düzenlemektedir.

Bu noktada, DTÖ'nün küresel düzeyde temin etmeyi hedeflediği serbest ticaret ile bölgesel oluşumların çelişebileceği ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni, AB gibi bölgesel oluşumların, çeşitli koruma önlemleri, üye ülkeler arasında özel tavizler ve hatta ileri düzeyde entegrasyon öngörerek DTÖ yükümlülükleri ile çelişen yapılar meydana getirebilmeleridir. Her ne kadar, AB'nin ticarete ilişkin öncelikli hedefleri ile DTÖ'nün hedefleri arasında temel bir çelişki bahsetmek mümkün olmasa da, AB'nin Ortak Ticaret Politikası'nın, özellikle ilk oluşum yıllarında oldukça korumacı bir yaklaşım etrafında şekillendiği bilinmektedir. AB, ancak iç pazarı tamamladıktan sonra DTÖ kuralları ile daha tutarlı bir yaklaşım belirlemiştir. Örneğin, Ortak Ticaret Politikası'nın en etkili araçlarından olan ikili ve bölgesel anlaşmaları, ancak iç pazarı tamamladıktan sonra, geliştirmekte olan ülkelere destek sağlamak amacıyla kullanmaya başlamıştır.

Esasen, AB'nin iç pazarı tamamlaması ile DTÖ'nün uluslararası alanda ticarete ilişkin en etkili aktör olarak ortaya çıkışı aynı döneme denk gelmektedir. Bilindiği gibi, AB'nin bugüne kıyasla daha korumacı bir yaklaşım benimsediği oluşum yıllarında, uluslararası ticaret GATT hükümlerinin belirlediği daha güçsüz bir yapı tarafından düzenlenmektedir. Dolayısıyla, AB entegrasyonunda önemli bir aşamayı temsil eden iç pazarın tamamlanmasının ardından, DTÖ'nün oluşumunda etkili olan bir Ortak Ticaret Politikası'ndan bahsetmek mümkündür.

Uluslararası ticaretin şekillendirildiği bir yapının çoktarafli olması gerektiğini benimseyen AB temel olarak, pazarların mal ve hizmet ticaretine, net kurallar ve ülkelerin uygulamalarına imkan sağlayacak uyum süreleri ile açılmasını, DTÖ'nün açık

ve hesap verebilir bir örgüt olmasını, gelişmekte olan ülkelerin karar alma mekanizmalarına katılımının sağlanmasını savunmaktadır. Bu doğrultuda AB sanayi ürünleri ile ilgili olarak;

- Uruguay Turu neticesinde, gümrük vergilerini %6,8'den %4,1'e düşürmeyi kabul etmiştir. Bazı alanlarda ise, sanayileşmiş ülkeler gümrük vergi oranlarını sıfırlamışlardır. Bunlar genellikle istihdam yaratan dolayısıyla refahı artıran inşaat ve tarım makineleri, tıbbi cihazlar, eczacılık, ve mobilya gibi sektörlerdir.
- DTÖ Tekstil ve Giyim Anlaşması ile, tüm tekstil ve konfeksiyon ürünlerini aşamalı olarak DTÖ'ye entegre etmiştir. Bu çerçevede, 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla süreç tamamlanmıştır. Bu tarihten itibaren AB, tekstil sektöründe herhangi bir korunma önlemini, ancak DTÖ Korunma Önlemleri Anlaşması çerçevesinde alabilecektir.

Son dönemde AB'nin ithalatının büyük kısmının gümrük vergisi uygulanmadan ya da imzalanan ikili anlaşmalar neticesinde belirlenen tercihli oranlar ile veya genelleştirilmiş tercihler sistemi dahilinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu nedenle, AB'nin Ortak Ticaret Politikası'nı geliştirmekte olan ülkeleri desteklemenin bir aracı olarak kullanmaya başladığını söylemek mümkündür.

Bugün AB, DTÖ müzakerelerini belirleyen bir taraf olarak, özellikle şu konular üzerinde durmaktadır:

- pazara erişimin kolaylaştırılması,
- yatırım, rekabet ve ticaretin kolaylaştırılması gibi alanlarda kuralların belirlenmesi,
- gelişmekte olan ülkelerin tercihli sistemler dahilinde desteklenmesi,
- DTÖ kuralları ile çevre standartları ve kamu sağlığı gibi konular arasında açık bir ilişki kurulması.

DTÖ'nün en üst düzey karar alma organı olan Bakanlar Konferansı, kuruluşundan bu yana iki yılda bir dünya ticaretindeki gelişmeleri değerlendirmek ve yön vermek üzere toplanmaktadır. Bu Konferanslar içinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir süreci ancak 2001 yılında Doha'da düzenlenen Konferans başlatabilmiştir. Bu Konferans ile 2005 yılına kadar sürececek bir müzakere süreci başlatılmıştır. En az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere önemli açılımlar sağlanması öngörülen bu müzakere süreci Doha Kalkınma Gündemi olarak adlandırılmıştır. AB açısından da olumlu sonuçlar doğurduğu düşünülen Doha Konferansı'nın başlattığı süreç içinde Eylül 2003'te düzenlenen Cancun Bakanlar Konferansı'nın önemli bir aşamayı oluşturacağı düşünülmüş ancak Konferans beklentileri karşılamamıştır. Konferans neticesinde, gelişmekte olan ülkelerin pazarlarını açmaları ve gelişmiş ülkelerin tarımsal destek indirimi konularında uzlaşmaya varılamamıştır. Konferans, AB'de hayal kırıklığı yaratmıştır. AB, Cancun Konferansı'nın ardından, pazarın rekabete

açılması ile gözetilecek değerler arasında bir denge sağlanması, çok taraflı müzakerelere bağlılık, tercihli ticaret anlaşmaları ve DTÖ'nün yapısı gibi konular üzerinde durmaktadır.

Cancun Bakanlar Konferansı'nın ardından sürecin devamını sağlamak ve gelişmekte olan ülkelerin taleplerine cevap verebilmek amacıyla çalışmalar tekrar başlatılmış ve 2004 Temmuzunun sonuna kadar çerçeve bir metnin hazırlanması hedeflenmiştir. Genel Konsey'in 1 Ağustos 2004 tarihinde aldığı, "Temmuz Paketi" olarak adlandırılan ve çerçeve niteliğinde olan bu karar, Doha Paketi'nin tüm unsurlarını içermektedir. Böylece, müzakere süreci, 13-18 Aralık 2005 tarihinde Hong-Kong'da yapılacak VI. Bakanlar Konferansı'na kadar uzatılmıştır.

AB, gerek sahip olduğu ticari potansiyel gerekse vurguladığı değerler açısından, dünya ticareti içinde belirleyici bir rol oynamaktadır. AB açısından küreselleşme, önüne geçilmesi gereken değil, yön verilmesi gereken bir süreci temsil etmektedir. Dolayısıyla, küreselleşen dünya ticaretini, gelişimi destekleyecek şekilde biçimlendirmek AB'nin öncelikli hedeflerinden biri olarak tarif edilmekte ve Ortak Ticaret Politikası bu yönde gelişmektedir.

13. AB'nin dünya ticaretinde nasıl bir yeri vardır?

Dünya nüfusunun %7'sini oluşturan 25 üyeli Avrupa Birliği, toplam ithalat ve ihracatın beşte birinden fazlasını gerçekleştirmektedir.¹² Açıkça görülmektedir ki Birlik, dünya ticaretinden oldukça yüksek bir pay almaktadır. Önümüzdeki dönemde yeni üye devletlerin katılımı, Avrupa Birliği'nin dünya ticaretindeki payını da artıracaktır.

Avrupa Birliği'nin dünya ticaretindeki ağırlığının bir başka göstergesi uluslararası ticareti düzenleyen Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) bünyesinde oynadığı aktif roldür. Avrupa Birliği'nin ticaret politikasının yasal dayanağı olan Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın 131. maddesi Birliğin, dünya ticaretindeki gelişmeleri uyumlaştırmayı ve ticaretin önündeki engelleri kaldırmayı amaçladığını açıkça belirtmektedir. Ticaretin serbestleşmesinin ülkelere zenginleşme ve refah getirdiği bugünün dünya düzeninde, mal ve hizmet ticaretinin önündeki engelleri ortadan kaldırmak için müzakerelerin yürütüldüğü uluslararası zemin Dünya Ticaret Örgütü'dür. DTÖ'nün kurulmasının en önemli destekleyicilerinden birisi olan Avrupa Birliği, halihazırda DTÖ bünyesindeki en aktif üyelerdendir.¹³

DTÖ'nün oluşturduğu sistem, Avrupa Birliği tarafından bugünün küresel ekonomisinde ticari engellerin kaldırılmasının ve serbestleşmenin en geçerli yolu

¹² Kaynak: www.europa.eu.int

¹³ "Making globalisation work for everyone", European Commission, 2003, s.8-9

olarak görülmektedir. Bu çerçevede Birliğin DTÖ'den en önemli beklentisi mallar, hizmetler ve yatırımlar alanında piyasaların daha açık hale getirilmesidir. Birliğe göre bu amaca ulaşmak için en doğru yol, açık ve tüm devletlerce uygulanabilir kuralların koyulmasıdır. Ayrıca DTÖ'nün daha etkili, şeffaf ve hesap verebilir bir yapıya kavuşturulması da Birliğin öncelikleri arasında yer almaktadır.¹⁴

Birliğin uluslararası ticaret alanındaki faaliyetleri sadece Dünya Ticaret Örgütü bünyesindeki çalışmalar ile sınırlı değildir. Avrupa Birliği, DTÖ tarafından belirlenen çok taraflı ticaret kuralları dışında çift taraflı ticaret kuralları ile de hareket etmektedir. Dünyadaki en önemli ticari blok olan Avrupa Birliği'nin pek çok ülke ile ikili ticaret anlaşmaları mevcuttur.

Birlik, küresel ticaretin az gelişmiş ülkeleri dışlamaması için de çaba göstermektedir. Bir başka ifadeyle AB için ticaret politikası, dünyanın az gelişmiş ülkelerine ya da bölgelerine yardım etmede önemli bir araca dönüşmüştür. Nitekim geliştirdiği "silahlar dışında her şey" girişimi ile az gelişmiş ülkelere ithal ettiği tüm ürünlere (silahlar hariç) vergi uygulamayacaktır. Bu çerçevede muz, şeker ve pirince uygulanan tarifeler ise 2002 ile 2009 arasında kademeli olarak kaldırılacaktır.¹⁵

14. Türkiye – AB Gümrük Birliği yalnızca bir ticari düzenleme midir: Hangi alanlarını kapsamaktadır?

Gümrük Birliği'nin çerçevesi 1963 yılında Ankara Anlaşması ile çizilmiş ve 1973 yılında Katma Protokol ile ayrıntıları belirlenmiştir. Ankara Anlaşması, üç aşamalı bir entegrasyon modeli öngörmüştür. Anlaşma'nın yürürlüğe girmesi ile başlayan ilk dönem hazırlık dönemi olarak belirlenmiş ve Türkiye bu dönemde herhangi bir yükümlülük üstlenmemiştir. 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile ikinci aşama olan geçiş döneminin koşulları belirlenmiştir. Bu süreç içinde, sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve son olarak kişilerin serbest dolaşımının temin edilmesi ve Gümrük Birliği'nin tamamlanması planlanmıştır. Türkiye, 12 – 22 yıllık bir takvim içinde, Topluluk kaynaklı sanayi ürünlerine uyguladığı Gümrük vergilerini sıfırlamayı ve Topluluğun üçüncü ülkelere uyguladığı OGT'yi benimsemeyi üstlenmiştir. AB, 1971 yılında, bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye'den ithal ettiği tüm sanayi mamullerine uyguladığı gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı olarak sıfırlamıştır.¹⁶ Böylece, Gümrük Birliği tek taraflı olarak uygulanmaya başlamıştır. Türkiye'nin yükümlülüklerini yerine getirmesi ile gerekli koşullar oluşmuş, ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı neticesinde Gümrük Birliği tamamlanarak 1 Ocak 1996 tarihinde işlerlik kazanmıştır.

¹⁴ a.g.e.; s.8

¹⁵ a.g.e., s.15

¹⁶ Handan Soğuk, "Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri" <http://www.ikv.org.tr/arastirmalar/degerlendirmeler/degerlendirmeler.html> (24 Ekim 2003)

Türkiye ile AB arasında sanayi mallarının ve (sanayi payları itibariyle) işlenmiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımını kapsayan ve üyelik yönünde önemli bir adım teşkil eden Türkiye – AB Gümrük Birliği, doğası gereği herhangi bir ekonomik entegrasyon modelinden daha fazlasını ifade etmektedir. Türkiye bu süreç dahilinde AB'nin malların serbest dolaşımı, dış ekonomik ilişkiler, gümrük ve ticaret politikalarına ek olarak rekabet ile fikri ve sınai mülkiyet hakları ile tüketici haklarına ilişkin politikalarına da uyum sağlamayı üstlenmiştir.

1999 yılında gerçekleşen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB üyeliğine aday olduğunun teyit edilmesi, Türkiye – AB ilişkilerine ekonomik ve siyasi olarak Gümrük Birliği'nin ötesinde bir boyut kazandırmıştır. Türkiye'nin Gümrük Birliği ile üstlendiği yükümlülükler, üyelik sürecinde karşılanması gereken Kopenhag Kriterleri içinde yer alan işleyen bir piyasa ekonomisi ve rekabet edebilirliği sağlamak ve AB müktesebatını üstlenmek açısından da son derece önemlidir. Dolayısıyla, Gümrük Birliği üyelik sürecinden bağımsız düşünmek mümkün değildir.

Ayrıca, üçüncü ülkelere yönelik düzenlemelerde Ortak Ticaret Politikası ve Gümrük Politikası kapsamında uyum sağlanması öngörülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin Gümrük Birliği kapsamında üstlendiği yükümlülükler, üyelik yolunda büyük avantajlar sağlamaktadır.

15. Malların Serbest Dolaşımı ve Ortak Ticaret Politikası alanındaki Türk mevzuatı AB ile uyumlu mudur?

Malların Serbest Dolaşımı Alanında Türkiye'nin Uyumu

Malların serbest dolaşımı, AB müktesebatının temel bir parçasını oluşturmaktadır. Bu alandaki müktesebatın tüm aday ülkeler tarafından üstlenilmesi gerekmektedir. Türkiye, 1.1.1996 itibariyle AB'ye karşı tüm sanayi mallarındaki gümrük vergilerini, kotaları ve eş etkili önlemleri (az sayıdaki bazı hassas ürün dışında) sıfırlamıştır. AB ve Türkiye arasında malların serbest dolaşımı, doğal olarak iç pazar düzenlemelerinin üstlenilmesi anlamına gelmektedir.

Malların serbest dolaşımı açısından çok önemli bir başka unsur olan teknik mevzuatın uyumlaştırılması konusunda ise Türkiye 2/97 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile AB'nin teknik mevzuatını üstlenmeyi taahhüt etmiştir.

Mevzuat uyum çalışmaları, DTM – Dış Ticarete Standardizasyon Genel Müdürlüğü'nün koordinasyonunda belirlenen kamu kuruluşlarınca sürdürülmektedir. Bu bağlamda, ilgili kurumsal yapılanmada da ilerleme kaydedilmiştir. Bu ilerlemeler şu şekilde özetlenebilir:

1. Türk Standartları Enstitüsü (TSE), AB standartlarına, test – belgelendirme, metroloji ve kalibrasyon alanlarındaki uyum çalışmaları çerçevesinde yeniden yapılandırılmıştır.
2. Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK) kurularak test – belgelendirme ve onay çalışmalarını yürüten kuruluşları akredite etmeye başlamıştır.
3. AB mevzuatına uygunluk çalışmalarını yürütebilecek özel ve kamu akredite laboratuvarlar işlevselleştirilmiştir.
4. Uygunluk değerlendirmesi ve piyasa gözetimi faaliyetlerini gerçekleştirecek olan ilgili kurumlardaki altyapı çalışmaları devam etmektedir.

Teknik mevzuat uyumunun hukuki alt yapısını oluşturan ve uyum çalışmalarının tek bir prosedürle iç hukuka aktarılmasına ilişkin genel hükümleri ortaya koyan “Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına dair Çerçeve Kanun” 11 Ocak 2002’de yürürlüğe girmiştir. Bu Çerçeve Kanun’u takiben uygulama, usul ve esaslarını belirleyen beş yönetmelikten dördü yürürlüğe girmiştir.

Sağlanan tüm bu gelişmeye rağmen, uyum henüz tam olarak sağlanamamıştır. Bu nedenle, ticaretin teknik engeller yoluyla sınırlandığı gündeme gelmektedir. Mayıs 2003’te hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi’nde değinilen başlıca eksiklikler şu şekilde özetlenebilir:

- Ticareti sınırlayan idari ve teknik tüm engellerin kaldırılması. Avrupa standartlarının benimsenmesi.
- CE işaretine ilişkin düzenlemelerin yapılması,
- Mevzuat uyumu ve karşılıklı tanıma ilkesine ilişkin çalışmaların tamamlanması,
- Gıda güvenliğine ilişkin çalışmalara devam edilmesi,
- Kamu alımlarına ilişkin mevzuat uyumunun tamamlanması.

Malların Serbest Dolaşımı alanında, Temmuz 2003’te açıklanan Ulusal Program ise başlıca şu noktaları ele almaktadır:

- Uygulama için piyasa gözetimi ve uygunluk değerlendirme sisteminin oluşturulması ve bu sistem içinde çalışacak akreditasyon, belgelendirme ve test kuruluşları ile laboratuvarların Avrupa Birliği gerekliliklerine göre yapılanması önem arz etmektedir.
- Kısa vadede:
 - Mevzuat uyumunun tamamlanması,
 - Uygulamaya başlanabilmesi için piyasa gözetimi ve uygunluk değerlendirme sistemi oluşturulması ve işletilmeye başlaması,
- Orta vadede de ise;
 - Gerekli tüm alt yapının tamamlanması ve sisteminin bütünüyle işletilmesi hedeflenmektedir.

Bunu takiben, Ekim 2004'te yayımlanan son İlerleme Raporu'nda başlıca şu eksiklikler vurgulanmıştır:

- Mevzuat uyumunun tam olarak sağlanması ve ticarete teknik engellerin kaldırılması konusunda, Gümrük Birliği'nden doğan yükümlülüklerin tam olarak yerine getirilmesi,
- Uygunluk değerlendirmesi ve piyasa gözetimine ilişkin, Yeni ve Global Yaklaşım Direktiflerinin tam olarak uygulanabilmesi için, idari yapının güçlendirilmesi ve ilgili devlet kurumlarının yeniden yapılandırılması,
- TÜRKAK'ın, Avrupa Akreditasyon İşbirliği Programı'nın (EA) çok taraflı anlaşmasını imzalaması, ayrıca, eğitimli ve tecrübeli uzman sayısı ile akredite edilmiş kalibrasyon faaliyetlerinin sayısının piyasanın taleplerini karşılayacak düzeye getirilmesi,
- Klasik Yaklaşımına ilişkin, yasal düzenlemelerin AB müktesebatıyla uyumlu hale getirilmesi ve, özellikle ilaçta veri imtiyazına ilişkin gerekli düzenlemelerin tamamlanması,
- Uyumlaştırılmamış alana ilişkin olarak, malların serbest dolaşımına engel teşkil eden düzenleme ve uygulamaların tespit edilmesi, karşılıklı tanıma ilkesinin hayata geçirilmesi,
- Kamu ihalesine ilişkin mevcut yasanın daha şeffaf hale getirilmesi.

İlerleme Raporu'ndan bu yana teknik mevzuat alanında sınırlı bir ilerleme kaydedilmiştir. Piyasa gözetimine ilişkin ilgili Bakanlıklarda altyapı çalışmaları sürdürülmektedir. TÜRKAK, Avrupa Akreditasyon İşbirliği Programı'nın (EA) çok taraflı anlaşmasını imzalamak üzere 29 Mart 2005 tarihinde resmi başvuruda bulunmuştur. Ayrıca, 3 adet deney laboratuvarı, 2 adet kalibrasyon laboratuvarı, 3 adet sistem belgelendirme kuruluşu, 1 adet muayene kuruluşu ve 1 adet personel belgelendirme kuruluşu akredite edilmiştir. İlaçta veri imtiyazı konusunda ise, 19 Ocak 2005 tarihli Resmi Gazete'de Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan "Beşeri Tıbbi Ürünler Ruhsatlandırma Yönetmeliği"nin 9. maddesi altında veri koruması süresi 6 yıl olarak belirtilmiştir. Ayrıca, Yönetmeliğin 28. maddesinde şu ifade yer almaktadır: "Bir ürüne ruhsat almak üzere başvuru sahibi tarafından Bakanlığa sunulan bilgiler gizlidir. Bu gizlilik Bakanlıkça korunur." Ancak, veri imtiyazı alanında halen açıklığa kavuşturulması gereken noktalar bulunmaktadır. Komisyon, veri imtiyazı uygulamasının 10 yıla çıkartılmasını tavsiye etmektedir. Uyumlaştırılmamış alana ve kamu ihalesine ilişkin çalışmalar ise devam etmektedir.

Bu aşamada yapılması gereken, söz konusu eksikliklerin müzakere sürecini olumsuz etkilememesi için, mevzuat uyum çalışmalarının tamamlanması ve bu çerçevede insan, hayvan ve bitki sağlığına tehdit oluşturan ürünleri belgeleyen CE işaretinin yurtiçinde de bir zorunluluğa dönüştürülmesidir. Ayrıca, piyasa denetim

mekanizmasının işlerlik kazanması ve malların sınırlardaki kontrolünün güçlendirilmesi de bir zorunluluktur.

Ortak Ticaret Politikası Alanında Türkiye'nin Uyum

AB'ye üye ülkeler, Gümrük Birliği'nin tamamlanması ile Ortak Ticaret Politikası uygulamaya başlamışlardır. Dolayısıyla, Gümrük Birliği'nin bir gereği olan Ortak Ticaret Politikası'na Türkiye'nin de uyum sağlaması gerekmektedir. Türkiye, Topluluk ile Gümrük Birliği'ni kuran 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Ortak Gümrük Tarifelerini benimsemiş ve üçüncü ülkelerle yapılan ticaret anlaşmalarını müzakere etmek için 5 yıllık geçiş dönemi talep etmiştir.

Ortak Ticaret Politikası alanındaki uyum çalışmaları da Katma Protokol ile üstlenilen bir yükümlülük olmakla birlikte, 1996 yılında Gümrük Birliği'nin tamamlanması ile hız kazanmıştır. Türkiye'nin bu alandaki yükümlülükleri, Ulusal Program, İlerleme Raporları ve Katılım Ortaklığı Belgesi'nden çok 1/95 sayılı Karara dayanmaktadır. Her ne kadar mevzuat uyumu büyük ölçüde tamamlanmış olsa da Ortak Ticaret Politikası'nın sürekli takip edilmesi gereken dinamik ve değişen bir yapısı bulunmaktadır.

AB'nin tercihli ticaret rejimlerine uyum çerçevesinde, bazı ülkelerle Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalanmış ve yürürlüğe girmiş bazıları ile ise müzakere aşamasındadır. Türkiye'nin, EFTA, İsrail, Makedonya, Bosna-Hersek ve 10 Merkez ve Doğu Avrupa ülkesi ile Serbest Ticaret Anlaşmaları bulunmaktadır. Bu ülkeler içinde, 1 Mayıs 2004 itibariyle AB üyesi olan Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Letonya, Litvanya, Estonya, Slovenya ve Polonya ile akdedilen STA'lar 30 Nisan 2004 itibariyle karşılıklı olarak feshedilmiştir. Bu tarihten itibaren bu ülkelerle ticari ilişkilerimiz gümrük birliği temelinde yürütülmektedir. Ayrıca, Fas, Filistin, Tunus ve Suriye ile müzakereler tamamlanarak serbest ticaret anlaşmaları imzalanmış, Şili ve Ürdün'ün yanı sıra Güney Afrika Gümrük Birliği (SACU), KİK ve AKP ülkeleriyle STA müzakerelerinin başlatılmasına yönelik girişimlerde bulunulmuştur.

Türkiye, AB'nin Ortak Ticaret Politikası'nda önemli yeri olan otonom rejimlere uyum çerçevesinde, tek taraflı tavizler içeren Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'ni (GTS) tümüyle üstlenmiştir. AB'nin üçüncü ülkelere uyguladığı Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) ise 2001 yılı sonu itibariyle tamamen benimsenmiştir.

Bu konuda, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde belirtilen başlıca eksiklikler şu şekildedir:

- Serbest bölgeler mevzuatına uyumun sağlanması,
- Gümrük idarelerinin geliştirilmesi,
- Dolandırıcılıkla mücadelede, müktesebat ve Gümrük Birliği çerçevesinde idari işbirliğinin temin edilmesi,

- Topluluğun tercihli rejimleri ve Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'ne uyum çalışmalarının tamamlanması,
- Bu doğrultuda, menşe kurallarının benimsenmesi,
- Üçüncü ülkelerle serbest ticaret anlaşmalarının tamamlanması.

Ulusal Program'da ise konuya ilişkin başlıca şu noktalar belirtilmektedir:

- Serbest bölgeler alanında, AB ve Türkiye uygulamaları arasında farklılıkların giderilmesine yönelik çalışmalara devam edilmektedir.
- Menşe protokollerinin yapılabilmesi, ilgili ülkelerle anlaşma imzalanması koşuluna bağlıdır. Ancak, anılan ülkeler ile anlaşmaların imza ve yürürlüğe giriş tarihlerinin belirlenmesi sadece Türkiye'nin iradesine bağlı olmadığından, uyum takvimi verilmesi mümkün olmamıştır. Yapılacak Serbest Ticaret Anlaşmalarının Menşe Protokollerinde, AB Menşe Protokolleri esas alınmaya devam edilecektir.
- Sahte ve taklit eşya konusunda ise, AB mevzuatı ile uyum büyük ölçüde tamamlanmış olup, Gümrük Kanunu ve Yönetmelik değişikliği ile uyum tamamlanacaktır. Bu konu ayrıca gümrük personelinin eğitim programlarına da dahil edilmiştir.
- AB'nin Genelleştirilmiş Tercihler Sistemine uyum ile ilgili çalışmalar Türkiye'nin ihtiyaçları dikkate alınarak yürütülecek olup, bu konuda Avrupa Komisyonu ile Topluluk sistemine tam uyum sağlanmasına ilişkin görüşmelere devam edilecektir.
- Türkiye serbest ticaret anlaşmaları alanında uyum çalışmalarına devam edecektir.

Bunu takiben Ekim 2004'te yayımlanan İlerleme Raporu'nda başlıca şu eksiklikler vurgulanmıştır:

- Serbest bölgelere ilişkin, halen uyum eksikliği bulunması,
- Fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunmasına yönelik gümrük kurallarının uyumlaştırılması için çaba sarf edilmesi,
- İthalat, ihracat ve ulusal transit işlemlerinin bilgisayar ortamında gerçekleşmesini sağlayan sistemin (BİLGE), TARIC ve NCTS gibi AT sistemleri ile uyumlu hale getirilmesi.

İlerleme Raporu'ndan bu yana, fikri ve sınai mülkiyet haklarının güçlendirilmesi kapsamında bazı adımlar atılmıştır. Buna göre, 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun'da bir hüküm bulunmaktadır. Bu kanun ve ilgili yönetmeliğin 2005 yılı içinde çıkması öngörülmektedir. Ayrıca, Yeni Kaçakçılık Bilgi Bankası Programı oluşturulmuş ve Kaçakçılık Bilgi Bankasının Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar hazırlanmıştır. Teknik altyapı çalışmalarının yakın zamanda tamamlanması beklenmektedir.

Ortak Ticaret Politikası alanında, Topluluğun serbest bölgeler mevzuatına ve tercihli ticaret rejimine uyum çalışmalarının tamamlanması gerekmektedir. Böylece, ticaret hacminin artması ve ticaret sapmasının önlenmesi gibi faydalar elde edilmiş olacaktır. Ancak bu alanda uyum sürecinde bazı sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların başında, Türkiye'nin sonuçlarından doğrudan etkilendiği bu alanın karar alma mekanizması içinde olmaması gelmektedir. Ayrıca, Türkiye tercihli ticaret rejimine uyum çerçevesinde, Topluluğun anlaşma imzaladığı ilgili üçüncü ülkelerle anlaşma imzalamakla yükümlüken bu ülkeler için böyle bir yükümlülük bulunmamaktadır. Bu durum, Türkiye'nin bu alandaki uyum sürecini tamamlamasını geciktirmektedir.

KAYNAKÇA

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği/ Avrupa Birliği Müktesebatı'nın Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı, Mart 2001

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği/ Avrupa Birliği Müktesebatı'nın Üstlenilmesine İlişkin Gözden Geçirilmiş Türkiye Ulusal Programı, Temmuz 2003.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu/ Avrupa Birliği ve Dünya Ticareti, 1995.

Avrupa Komisyonu/ 2004 yılı Türkiye İlerleme Raporu, Ekim 2004.

Craig, Paul & de Burca, Grainne / EU Law, Text, Cases, and Materials, Oxford, New York, Oxford University Press, 1998.

European Commission/ The Customs Policy of the European Union, 1999.

European Commission/ Making Globalisation Work For Everyone, 2003.

European Commission/ The European Union and the World, 2000

European Commission/ 2004 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession

İktisadi Kalkınma Vakfı Müktesebat Uyum Serisi / Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliği, Malların Serbest Dolaşımı, Ortak Dış Ticaret Politikaları ve Türkiye'nin Uyumu, İKV Yayınları, 2002.

İktisadi Kalkınma Vakfı / Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri, İlk Dört Yılın Ekonometrik Analizi, Yayın No: 159, Mayıs 2000.

TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı/ **Avrupa Birliği ve Türkiye, Ankara, Kasım 2002**

Tekinalp Gülören & Tekinalp Ünal / Avrupa Birliği Hukuku, 2. Basım, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2000.

İNTERNET ADRESLERİ

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği / <http://www.abgs.gov.tr>

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu / <http://www.deltur.cec.eu.int>

European Commission, Competition
http://www.europa.eu.int/comm/competition/index_en.html

European Commission, Trade / <http://europa.eu.int/comm/trade/>

İktisadi Kalkınma Vakfı / <http://www.ikv.org.tr>

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, AB Genel Müdürlüğü /
<http://www.dtm.gov.tr/ab/Ab.htm>

TC Dışişleri Bakanlığı / <http://www.mfa.gov.tr>